

A negyvenéves Operaház

Írta Ybl Ervin.

Operaházunk építésének előzményei még a múlt század hetvenes éveinek elejére mennek vissza. Orczy Bódog báró, a Nemzeti Színház akkori igazgatója 1872-ben Lónyay Mányhért miniszterelnökhöz kinyomtatott előterjesztést intézett, melyben a régi Nemzeti Színház épületében szorongó drámai s operai együttes működésének további tarthatatlanságát vázolta és felettes hatóságainak megbízásából tervet dolgozott ki a magyar dalszínház létesítésére. Legelső kérdés természetesen a telek kijelölése és a költségek biztosítása volt. Orczy báró különösen két telekre hívta fel a miniszterelnök figyelmét, melyek egy nagyszabású Operaház elhelyezése szempontjából számításba jöhettek. Az első a Deák-tér, Erzsébet-tér, a mostani Vilmos császár-ut és Fürdő-utca által határolt telek, illetőleg ennek egy része, a második pedig az Andrássy-ut és Vilmos császár-ut közti ház fömb helye, melynek csucsán ma a Foncière-palota áll. Ezekről a telkektől később azonban el kellett tekinteni. Nemcsak áruk volt túlnagy, hanem az építkezés is drágább lett volna ezeken a helyeken. A színház ugyanis itt mind a négy, vagy legalább is három oldalán monumentális kiképzést igényelt volna. Arra a telekre, melyen az Operaház valóban felépült, — az ugynevezett Hermina-térre — a Fővárosi Közmunkák Tanácsa hívta fel először a figyelmet. Ez a telek elsősorban azért volt előnyös, mert üresen állott, így az építkezést rajta azonnal meg lehetett kezdeni. Másfeől itt csak az Andrássy-utca néző homlokzatot kellett öszeszer megoldani, a mi pedig tetemes megtakarítást jelentett. Megszerzése sem ütközhetett akadályokba, mert a fővárosé volt, melytől ingyen lehetett megkapni, sőt a város még egy dunaparti telek (Thonet-udvar) eladási árát, 403.200 forintot is felajánlott az Operaház építkezési költségeinek fedezésére. Eredetileg ugyan a Népszínházat szánták a Hermina-térre, de a népszínházi bizottság 500.000 forint kártérítés fejében szívesen mondott le erről

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Szerző: *Ybl Ervin*
 Cím: *A negyvenéves Operaház*
 Forrás: *Budapesti Hírlap*

Bn 1924. 9. 28

(Köt. v. füz.) (Oldal)

a helyről. Ráadásul a bizottság még a kerepesi-uti telket is megkapta cserébe. Szóval a Hermina-téri elhelyezés anyagi lag nemcsak az Operaház, hanem a Népszínház létrejöttét is biztosította. Ennyi előny mellett az Orczy báró által javasolt két sokkal szebb telek természetesen nem jöhettek számításba.

Az építkezés költségeit I. Ferenc József apostoli királyunk biztosítja. Szlávy József miniszterelnök előterjesztésére 1873. évi július 25-én megengedi, hogy az udvartársnak művészi célokra szánt évenkénti összegéből már eszközölt és még eszközendő megtakarítások a Hermina-téren építendő Operaházra fordíttassanak. A főváros előbb említett egyszerű adományát és az évenkénti királyi hozzájárulást még az Általános Magyar Munkácsügyi Hivatal 250.000 forintos adománya egészítette ki, mely összeget és az előbbiekből még 250.000 forintot azonban, — mint már mondtuk — a népszínházi bizottságnak fizetnek ki a telek átengedése fejében.

Most aztán komolyan szó lehetett az épület terveinek beszerzéséről is. Megbízták Ybl Miklóst, aki akkori munkáival már a hazai építészek élére került, hogy készítsen vázlatot, melyet a tervek benyújtására felszólítandó építészeknek programai adhatnak. Általános pályázat kiírását céltalannak tekintik; a jelenkori műépítészt színvonalán álló ítérvény építészek felszólítása után kívánják a terveket biztosítani. A nevesebb hazai építészek kivül eleinte több híres külföldit, köztük Semper Gottfried mestert, Hasenauert, a párisi Daviond-t is föl akarták szólítani, de a végeredményben csak négy hazai és két külföldi építész, ugymint Ybl Miklóst, Skalniczyt, Steindlt, Linczbauert, a bécsi Fellnert és a gótai Bohnstedtet hívják meg a pályázatra. Nem kiviteli terveket, hanem csak vázlatokat kérnek az építészekről. E

miatt a díjak — fejenként 2500 — forint — csak mérsékeltek. A győztesnek az építési megbízáson kívül még 20.000 forintot helyeznek kilátásba. 1874. január 15-én jár le a pályázat, majd közvetlenül utána Podmaniczky Frigyes báró elnöklésével három hétig tanulmányozzák a beérkezett terveket, melynek eredményeképpen Ybl Miklós vázlatát kerül ki győztesen a küzdelemből. Nyolc szavazat közül hét az ő tervére esik. Ennek a tervnek alapján dolgozzák ki a végleges építési programot és természetesen Ybl Miklóst bízzák meg a kiviteli tervek készítésével. Kimondják, hogy az épület köhomlokzata a legjobb olasz reneszánsz stílusban épüljön. 1877. október hónapjáig szeretnék az építkezést befejezni, de az 1875. augusztusában megindult építési munkálatok a szűken folyósított évi összegek miatt csak 1884. nyarán nyernek végleges befejezést. Kilencévi munka után ez év szeptember 27-én nyílnak meg a nagyszerű épület kapui. I. Ferenc József apostoli király, Klotild és Mária Dorottya kir. hercegasszonyok, Albrekt kir. herceg, Tisza Kálmán miniszterelnök, valamint a magyar politikai és művészi élet kitünősége, köztük Munkácsy Mihály és Ybl Miklós előtt tartják meg este a fölavató előadást.

Ha a megnyitáskor hallatszótak is az épületre vonatkozóan kritikái megjegyzések, a műértők már akkor tudták, hogy Ybl Miklós a világ egyik legszebb színházával ajándékozta meg Budapestet. Halóban eleget tett a fölhívásnak, a főhomlokzatot a legjobb olasz reneszánsz stílusban építette. És ilyen a színház többi része is. Mai fölfogás szerint ez a stíluseloirás bizonyára ellenkezik a művészi fantázia szabadságával és a stílusok mindenkor

Osztályozás

Tárgy

792

Hely

Opera

Idő

1924

Személy

szerezésével. Későbbi korszakok ugyanis sohasem képesek régmúlt századok formanyelvét eredeti elevenségében átvenni. Ybl Miklós Operaháza és egyéb nevezetes építkezéseinek reneszánsz stílusa mintha erre mégis rácsafolna. Minek köszönhetik ezek a mesterművek ezt a kivételt?

Minél távolabb vagyunk a múlt század derekától és második felétől, annál inkább áttekinthetőbb lesz ennek az időnek művészi karaktere. Bármennyire eklektikusak is ezek az évtizedek és ha úgy tűnik, hogy az építészet ősi fájáról hiányzanak is ekkor a friss hajtások, művészetileg mégsem teljesen terméketlen és jelleg nélkül való ez a rengeteget építő korszak. Ha jól megnézzük ennek az időnek arktitekturáját, úgy látjuk, hogy a követésre szánt régi stílusok között a reneszánsz játszik a legnagyobb szerepet. Itália XV. és XVI. századi palazzói és templomai mint legnemesebb és követésre leginkább alkalmas példák lebegnek ebben az időben az építészek előtt. Egy stílusrepcióval állunk tehát itt szemben, melyet — bár jelentősége és időtartama elenyészően csekélyebb — mégis az antikra támaszkodó reneszánsz esetéhez lehet hasonlítani. Sajnos a talaj ezuttal kiétebb, a recipiált reneszánsz már régen túl van későbbi fejlődési lehetőségein, de a stílusátvétel mégis az előzmények organikus fejleménye. A klasszicizáló irányból kilépett, eredetieskedő, de határozatlan romantika után ismét építészeti kánon után vágyódtak és ezt az olasz reneszánszban találták meg. Ennél nem kellett a hatás nemessége kedvéért pompáról, a részletdiszítés gazdagságáról sem lemondani és hűvösnek lenni, a mitől irtóztak és a mi oly távol is feküdt a gazdaságilag hallatlanul felendülő világtól. Még az antik stílust is legdusabb harmóniáiban értelmezik és a gotikához is a formák gazdagsága miatt nyulnak. Határozottabb nemzeti karakterrel természetesen ekkor nem lehetett szó, ez

csak akkor fejlődhetett volna ki, ha a reneszansznak ideje és ereje lett volna ahhoz, hogy helyi gyökereket eresszen és velük új nedveket szívjon.

Semper Gottfrieddel kezdődik a múlt század első felében ez a neoreneszansz,

melynek a nagy építészettal együtt a mi Ybl Miklósnak a leghivatottabb képviselője. Nem egyetlenegy olasz ember, sőt nem is egy vidék és kor stílusából merít Ybl, hanem a reneszansz emlékei összegéből váltja valóra építészeti ideáljait. Természetesen barokk elemeket is felhasznál, de ezeket úgy egyesíti a korábbi eredeti motívumokkal, hogy teljesen egymáshoz hasonulnak. Épületein semmi sem hat utánzásnak, nem vértelenül és szervetlenül hordja össze a kiválasztott elemeket, hanem elevenen éri át a formák együttesét és harmonikusan olvasztja ezeket egybe. Talán Jacopo Sansovino fejedelmien pompás reneszanszhoz áll építészeti eszménye a legközelebb. Ybl Miklós épületeiben mintha ennek a stílusnak északolaszországi beteljesülése éledne újra valóra.

Kétségtelen, hogy az Operaház árkádós homlokzatára és az épülettömeg csoportosítására *Van der Nüll* és *Siccardsburg* bécsi híres operája volt közvetlen hatással. De Ybl Miklós az utóbbi alkotás romantikáját a reneszanszba hangolja át. Ezenkívül a budapesti Operaháznál a foyer és a lépcsőház elől külön tetőt kap. A nézőteret és a színpadot azonban már mindkét épületnél egyetlenegy óriási tető foglalja össze. Talán a Palladio által nagyszerű loggiákkal körülvett vicenzai Palazzo della Ragione (Bazilika) is befolyással volt a bécsi és így közvetve a budapesti Opera kompozíciójára. Nézőtérnek és színpadnak ettől az egy tömegbe való foglalásától, mely a régebbi klasszicizáló időkben épült színházaknak volt általános sajátossága, későbbi színházainál, így a drezdai operánál és a bécsi Burgtheaternél *Semper Gottfried* tért el, ki a különböző hivatású nézőteret és színpadot a külső architektúrában is elválasztja egymástól és mind a kettőt külön hangsúlyozza. A félköríves nézőtér lapos kupolászerű tetőt kap, mely mögött a színpadlás magas fölépítménye emelkedik ki. Sőt a nézőtér hajlata a külső homlokzaton is érvényesül. A nagy *Semper*, ki londoni számkivetése alatt a múlt század egyik legnevezetesebb művészettudományi munkájával, a stílusról írott több kötetes művével gazdagította az irodalmat, neoreneszansz színházaiban tehát gyakorlatilag is érvényesítette elméletét. Szerinte az épület külsejének még részleteiben is ki kell fejeznie rendeltetését. *Semper*nek ez a materialista jellegű és némileg már elavult elmélete azonban nem árthat sem a bécsi, sem a budapesti operaházak homlokzatainak. Ezeknél a nézőtér előtt lévő lépcső-

ház és a foyer határozza meg a homlokzat alakját. Különben is mindkettőnek szépsége előtt el kell némulnia minden elméleti kifogásnak.

Ha pompás és egyben előkelő is Operaházunk homlokzata, szép és nemes a lépcsőház, a földszint és emeleti csarnok, az épület igazi művészi szenzációja mégis a nézőtér. Ennél művészileg tökéletesebb megoldással egyetlenegy színház nézőtere nem dicsekedhetik. A francia és olasz nézőtér-típusok artistikus előnyeit sikerült itt Ybl Miklósnak egymással egyesíteni. Mindegyik páholy egymástól elválasztott fedett kis szalon, a nélkül azonban, hogy egymásmelletti és fölötti soraik egyhangúak lennének. Ez nemcsak annak köszönhető, hogy az egyes emeletsoroknak különböző az architektúrája, hanem hogy a páholy-sorok nincsenek épülettel mintájára egymás fölött. De még fontosabb ennél, hogy Ybl Miklós különösen a proszcénium és a középső diszpáholy kiképzésénél oszlopokkal határolt, diadalív jellegű, monumentális formákat alkalmazott. A hozzáértők méltán beszélnek elragdlatással különösen a proszcénium megoldásáról. Határozott architektúrája nagyszerű almenet a színpad nyílása és a nézőtér páholsorai, valamint ennek menyezete között. Mindegyik forma tökéletesen kiélmagát, a páholsorok nem vágódnak szervetlenül a proszcéniumhoz, egymásmellettségük harmonikus és befejezett. Mily gyönyörűen borul az oszlopos ívek nyugvókerek menyezete is a nézőtér fölé, sőt ezek iveri, mint festmények keretei, még a proszcénium homlokfalán is folytatódnak. Semmi elszigetelt aprólékosság; proszcéniumával együtt igazi szerves kompozíció az a nézőtér, melyben minden részlet külön-külön és együttvéve is mesteri.

Ybl Miklósnak itt azonban egy kongeniális társa is segédkezett. *Freskóiban* az emberi alak formáival *Lotz* Károly ugyan-emberi alak formáival *Lotz* Károly ugyan-azokat a tisztult harmóniákat fejezte ki, melyeket az építész az architektúra nyelvén szólaltatott meg. Kevés helyen láthatunk oly nagy összhangot festés és építmény között, mint Operaházunk nézőterén. Mily tökéletesen alkalmazkodik *Lotz* a terem különböző részein látható képeivel az architektúra által kijelölt helyek természetéhez. Mily nagyszerűen komponálja dekoratív alakjaikat az eltérő alaku boltívekbe, arany alapon a proszcénium triptikonjába és a szabad ég felhői között a menyezeti gyűrűsíkjába. Utóbbira az *Olimpuszt* festi összes isteneivel, muzsáival és párkákkal. Monumentális szépségű munka. *Lotz* ecset-keze által a művésztudomány legmagasabbrendű teljesítménye, egy-

és mind a magyar freskófestészet legnagyobb remeke. Minő magasztos látványt

itt ez a nagyszerű alkotás fölvonások, a nézőtér, mennyire kiegészíti azt aeroikus drámai művészetet, melyet ebben a teremben a zenével kell celebrálni. Minő élvezet elmerülni abba a kis nagyalkoncertbe, melyet *Lotz* a menyezeti oszlopai fölött lévő ívekre festett középen a bambinókarmesterrel, tőle jobbra-balra a különböző hangszereken játszó, kis társaival.

Mikor az Operaház építéséről hivatalosan tanácskoztak, nem egyszer hangsúlyozták, hogy a dalszínház palotájának a közönség esztétikai érzékének nevelése végett is művészeknek kell lenni. Nem hisszük, hogy Budapest épületei közül ezt a hivatást egy is oly tökéletesen betöltötte volna, mint az Operaház. Egyidőben építészeink ugyan nagyon eltávolodtak az Ybl Miklós architektúrájában érvényesülő értékek gyakorlati elismerésétől, de ezt nem vehetjük rossz néven tőlük, mert ez volt a modern művészet előre megírott, szükségszerű útja. Most azonban, hogy ismét visszatérnek az ősök elismeréséhez, midőn ismét tudják, hogy csak a múlt vállán lehet tovább jutni, sőt e tekintetben sokszor túlmesszire is mennek, az Operaház újra a nemes izlésnek és a fegyelmezett pompának lett eleven kifejezője. Egyszerűsödő kitűnő bizonyítéka annak, hogy hagyományokhoz való ragzkodás révén is jöhetnek létre mesterművek. Egyedüli nélkülözhetetlen követelmény az alkotó zsenialitása! A tehetség keze alatt a rég kiéltnek vélt formák is föléledhetnek, új színt, tartalmat kaphatnak, viszont a gyengeképességeknek sem az utánzás, sem az eredetjeskedés nem adhat szárnyakat. Ybl Miklós architektúrája az első eshetőségnek egyik legszerencsésebb bizonyítéka. A negyvenéves Operaház jubileuma alkalmából örömmel kell ezt följegyeznünk.